

NIET DROMEN... MAAR DOEN!

Vieren en verhalen vertellen hoort bij een goed pedagogisch klimaat

Met regelmatige tussenpozen springt hij tijdens het gesprek op uit zijn stoel en doet alsof hij aan kinderen een verhaal gaat vertellen: "Hebben jullie dat ook gehoord? Ze zeggen dat daar ginds een wonderlijk licht te zien is. Wat zou er toch te doen zijn? Kom maar mee, dan gaan we kijken!" Theo Kersten is een rasverteller en grossiert in verhalen, beelden, symbolen en rituelen. 'Vieren op school' is zijn grote passie, al zijn hele leven. Overal in het land vertelt hij erover, laat hij in workshops zien hoe het kan en enthousiasmeert leerkrachten er voor. In het najaar verschijnt bij uitgeverij Damon zijn boek 'Schooltijd vieren', waarin hij de oogst van vele jaren binnenhaalt. Een boek waarin - hoe kan het ook anders - verhalen, beelden en symbolen een prominente plaats innemen.

Theo Kersten was 10 jaar schoolbegeleider levensbeschouwing bij de Stichting Onderwijs en Levensbeschouwing (SOL) in Gemert. Daarvoor werkte hij 16 jaar bij het Hoger Katechetisch Instituut (HKI) in Nijmegen. Vorig jaar juli ging hij met vervroegd pensioen en houdt nu voordrachten over verhalen vertellen en rituelen met kinderen. In een afscheidsinterview voor de regionale krant waarschuwde hij de verslaggever met een veelzeggend gebaar: "Je moet het gesprek wel een beetje sturen, want als ik op gang ben, blijf ik doorpraten." De enige onderbreking in het vraaggesprek was dan ook de breuk in het cassettebandje, dat in het vuur van een verhaal plotseling de geest gaf...

Tussen de oren

"Als je het hebt over normen- en waardenopvoeding hoor je leerkrachten nogal eens zeggen, dat het allemaal zo weinig uithaalt. Wekenlang zijn ze met de leerlingen druk bezig met zo'n project, maar als ze kijken wat er van blijft hangen en wat het uit haalt, dan zakt hen de moed dikwijls in de schoenen. En nogal eens wordt de thuissituatie als zondebok aangewezen..." Theo Kersten spreekt uit ervaring en vraagt zich af wat hier nu eigenlijk aan de hand is, dat het kennelijk niet beklijft bij leerlingen. Zijn diagnose is helder: "In het onderwijs worden kinderen te veel 'tussen de oren' benaderd, er wordt tegen hen 'aangeprept', soms ook met een moralistisch deuntje. Ik vind echter dat je kinderen de ruimte moet geven om op eigen wijze te kunnen groeien. Het onderwijs is te rationalistisch, terwijl beelden en verhalen op een veel effectievere manier kennis en waarden kunnen overdragen. Daarom zeg ik: voor een goed pedagogisch (leef)klimaat op school is vieren, omgaan met verhalen vertellen, beelden en symbolen essentieel. Je reikt kinderen daarmee een pakket aan, waaraan ze zich op eigen wijze kunnen spiegelen. Op langere termijn heeft dat veel meer doorwerking en beklijft het ook beter." Verhalen, vindt Theo Kersten, maken kinderen weerbaarder, zodat zij veel eigenstandiger in het leven kunnen staan en de vrijheid krijgen om in hun eigen tempo te groeien: verhalen hebben in dit opzicht een emanciperende functie.

Drukke agenda

Hij kijkt niet zonder zorg naar de huidige ontwikkelingen in het onderwijs, dat hij almaar verder ziet verzakelijken, ten koste van de aandacht voor humaniteit. "Stel je eens voor: een schoolleider die maandagochtend op school komt. Conciërge ziek, de verkeersbrigadiers laten het afweten, een onophoudelijk rinkelende telefoon en tot overmaat van ramp een lekkage in de aula. Bijna de halve dag gaat op aan allerlei regelkwesties, terwijl zij zo graag even met Fabian, wiens oma in het weekend gestorven is, had willen praten. Maar voor zijn verdriet is eigenlijk geen plaats, hoe goed bedoeld ook."

Kersten's boek is één groot pleidooi om op school ruimte te creëren voor rust, bezinning en vieren. "Natuurlijk is goed management van groot belang en voorwaardenscheppend voor een gezond pedagogisch klimaat. Maar wanneer je als school wilt werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, zul je die ruimte voor rust en bezinning heel bewust moeten plannen; hoe tegenstrijdig dat misschien ook klinkt. Want met goede bedoelingen en wensdromen alleen kom je er immers niet. Daarom: wanneer je werk wilt maken van schoolvieringen, zul je als team om de tafel moeten gaan zitten en daarover afspraken maken. Je moet dat immers gewoon

programmeren, anders komt het er niet van." In het derde hoofdstuk van zijn boek *Schooltijd vieren* beschrijft hij uitgebreid hoe je - ondanks het drukke en haastige onderwijsklimaat - als school een vijftal stappen kunt zetten die de weg wijzen naar een vieringenpraktijk. Don't dream it, do it!

Geen eilandpositie

Behalve een organisatieplan (wie doet wat, waar en wanneer?) is het echter van belang samen na te denken over de manier waarop je vieringen vorm en inhoud wilt geven. Theo Kersten: "Weekopeningen en -sluitingen zijn op zich genomen aardige pauzes in het drukke schoolleven, maar moeten geen eilandpositie hebben; ze moeten bovendien ergens over gaan, aansluiten bij de actualiteit en bij wat er op school elders gebeurt. Wanneer ze alleen een theaterfunctie hebben of het play-back niveau niet te boven komen, zit er iets mis. Als de hele school bijvoorbeeld een aantal weken druk doende is geweest met een project over wonen, kun je dat in een weeksluiting niet alleen gezamenlijk afronden, maar ook de ervaringen verdiepen. Een ander voorbeeld. Jonge kinderen vinden op de speelplaats van een school een dood vogeltje. Op een school waar nog weinig is nagedacht over verdriet en rouw, verdwijnt zo'n vogeltje al snel in de container. Maar leerkrachten van een school die respectvol willen omgaan met dood en leven, grijpen zo'n gelegenheid aan om met kinderen daarover een gesprek te beginnen. In plaats van de container kan er een klein 'begrafenisritueel' gehouden worden. Kijk, dat bedoel ik nu met een goed pedagogisch klimaat."

Interreligieus vieren

De aanwezigheid van (vaak veel) allochtone leerlingen vormen, aldus Theo Kersten, een extra uitdaging om aandacht te besteden aan interculturele en interreligieuze elementen in de verschillende godsdienstige tradities. "Ik denk echter, dat men over het algemeen nog veel te veel laat liggen. Niet zelden gebeurt dat vanuit een houding van 'laat maar zitten'. Vanwege het gemêleerde publiek worden vieringen dan globaler, anoniemer. Een kerstviering vervlakt daardoor en komt dikwijls niet verder dan een lichtfeest, waarbij de kerstman de hoofdrol speelt. Het essentiële van Kerstmis wordt dan letterlijk ondergesneeuwd."

Het vierend omgaan met elementen uit andere culturen kan - als je er écht werk van wilt maken - heel verrijkend werken en de oriëntatie van kinderen verbreden. "Je kunt natuurlijk 'lesgeven' over de islam of het jodendom en kinderen allerlei attributen laten zien. Veel spannender en concreter wordt het, als je met een groep kinderen naar een moskee of synagoge gaat en hen in gesprek brengt met de imam of de rabbijn. Als je zo'n bezoek goed voorbereidt, komen de kinderen enthousiast terug en praten nog weken over deze gebeurtenis. Rondom het Schapenfeest kun je bijvoorbeeld allerlei wetenswaardigheden overdragen, maar je kunt ook het verhaal van Abraham vertellen en zoeken naar gemeenschappelijke elementen daarin. Ik vind het heel belangrijk, dat kinderen zelf aan het woord komen. Laat hindoe-kinderen maar vertellen wat het Divali-feest voor hen betekent, hoe ze die overwinning van het licht op de duisternis thuis vieren. Laat kinderen die in de christelijke traditie zijn opgevoed vertellen, dat zij óók zo'n verhaal hebben: het adventsverhaal, op weg naar Kerstmis. Voor islamkinderen is die licht-symboliek wat minder uitdrukkelijk, maar staat er niet in de koran 'dat de kroonluchter in de moskee als een licht voor Allah is'? In de klas kun je dan vervolgens een vuurpot ontsteken, die als symbool voor alle godsdiensten staat. Op deze manier kun je kinderen duidelijk maken, dat we niet in een verbrokkelde wereld leven en dat er in de verschillende religies universele dimensies zitten."

Het zit 'm vaak in kleine details, zegt Kersten overtuigend. "Wanneer je op school een palmpasenoftocht organiseert, kunnen ook islamitische kinderen daar gewoon aan meedoen. Belangrijk is dan wel, dat je behalve de traditionele christelijke paasbroden ook Turkse broden op de eettafel legt en daarbij een gecalligrafeerde geloofsbelijdenis uit de islam. Voor islamitische kinderen is dat een teken van herkenning: 'Hé, dat is van ons!' Zo kun je tijdens de Ramadan islamitische kinderen laten vertellen hoe dat bij hen en hun thuis in zijn werk gaat. Ik verzeker je, dat het dan doodstil is in de klas en de anderen ademloos toeluisteren. Vaak gebeurt het dan, dat de andere kinderen uit solidariteit mee gaan vasten, door bijvoorbeeld tussen de middag maar één boterhammetje te eten en minder te snoepen. Door aandacht te hebben voor dit soort zaken en te letten op details kunnen allochtone leerlingen het gevoel krijgen dat er daadwerkelijk aan hen

gedacht is; het geeft hen een gevoel van erkenning en respect. Misschien is het theologisch allemaal niet zo verantwoord, maar je moet wel altijd in de gaten houden dat het om kinderen gaat. En kinderen leven nu eenmaal niet in segmenten."

Verhalen

Theo Kersten geeft toe dat het zoeken van goede verhalen en het vertellen ervan een kunst op zich is. Maar iedereen kan het leren, voegt hij er onmiddellijk aan toe. Wat verstaat hij eigenlijk onder een goed verhaal?

"Een goed verhaal is op de eerste plaats een verhaal, dat een open einde heeft. Kinderen worden daardoor in staat gesteld om er zelf op door te denken en het verhaal naar eigen inzicht verder te brengen. Op de tweede plaats wordt een goed verhaal gekenmerkt door beweging: er moet dynamiek in zitten en je moet mensen erin zien veranderen. De hoofdfiguur is aan het einde van een goed verhaal niet meer dezelfde als die van het begin. Ten derde: een verhaal dient ook een kritische functie ten aanzien van de huidige situatie te hebben, misstanden in de maatschappij aanklagen. En ten slotte moet een goed verhaal kinderen de ruimte geven; dus niet sturend en normerend zijn. Een goed verhaal is als een huis met vele kamers: je gaat er luisterend binnen, de een blijft beneden terwijl de ander naar de zolder gaat; maar iedereen zit net zijn eigen emotionaliteit en beleving in hetzelfde verhaal."

Rasverteller Kersten zou geen verhalenverteller zijn, als hij niet een aantal voorbeelden kan noemen. "Neem nu dat Turkse verhaal over een koning die alles in het paars wilde. Pas wanneer zijn hele land gehuld is in zijn lievelingskleur is hij tevreden. Maar tegelijkertijd ontdekt hij, dat er dan niets meer te wensen over is en dat het leven er mateloos saai door wordt. In zo'n verhaal wordt 'macht' kritisch onder de loep genomen. Als je alles naar je zin kunt zetten, ontdek je dat het leven als het ware uit alles wegebt, dat alle kleur eruit verdwijnt. Een kritisch verhaal dus over de teleurstelling van mensen die alles naar hun hand willen zetten. Een variant op dit verhaal is de koning die alles wit wil hebben: of met andere woorden, een westerse samenleving die normerend is voor andere culturen. Zo'n verhaal geeft lucht aan de problematiek waarmee wij in onze multiculturele samenleving worstelen. Of neem het prachtige verhaal van 'Kikker en het vogeltje' van Max Velthuys, waarin hij op weergalozes wijze aangeeft, dat bij doodgaan vluchten niet meer aan de orde is. In zo'n verhaal zit dynamiek, beweging en verandering, en het geeft kinderen de ruimte om te gaan met hun gevoelens en emoties."

Vertellen

Een van de centrale onderdelen van schoolvieringen zouden verhalen moeten zijn, vindt Theo Kersten. Het voorlezen van een verhaal is echter heel wat anders dan het vertellen van een verhaal. Niet voor iedereen is deze kunst - want dat is het - zo maar weggelegd. Toch kun je het leren, meent hij, maar dan moet je je wel laten uitdagen en je meerdere manieren van vertellen eigen proberen te maken. "De meest wezenlijke voorwaarde voor het goed kunnen vertellen van een verhaal is dat je je als verteller 'verbindt' met het verhaal: je moet zorgen 'dat je iets met het verhaal hebt'. Je moet er als het ware met heel je lijf in willen kruipen en je niet willen verschuilen achter een boek, dat eigenlijk alleen maar een inspiratiebron is. Wanneer je in het kader van multiculturele oriëntatie aan jonge kinderen het verhaal van Sara en Abraham wilt vertellen, kun je bijvoorbeeld gebruik maken van een doos met twee poppen. Twee poppen die van verre komen en dus anders gekleed zijn dan wij. De doos gaat open en Sara zegt: 'Goeiemiddag, ik ben Sara en dit is mijn vriendje Abraham. Wij hebben toch wat meegemaakt, zeg! Willen jullie ons verhaal eens horen? Nou, luister...' Als je op deze manier het bijbelse verhaal van Sara en Abraham vertelt, dan gaat zo'n verhaal voor kinderen echt leven."

Plotseling opspringend uit zijn stoel, zegt hij met de hand boven het voorhoofd: "Kijk, kijk die vader nou eens turen naar zijn verloren zoon... daar in de verte ziet hij hem aankomen... en vol blijdschap rent hij hem tegemoet. Of de blinde Bartimeüs die náást de weg zit en Jezus die óp de weg naar hem toekomt. Kom mee, dan gaan we kijken wat daar te doen is... Deze verhalen lenen zich uitstekend om beweging van veraf naar dichtbij te laten zien, de ruimte letterlijk te visualiseren. Door zó om te gaan met verhalen, ze vlees en bloed te laten worden, spreek je kinderen op hun belevingsniveau aan en maak je dode letters tot levende gebeurtenissen."

Gouden toekomst

Je hoort het vaak: het tijdperk van de 'grote verhalen' is voorbij. Mensen zappen en sprokkelen tegenwoordig hun eigen levensprogramma bij elkaar, daarbij niet gehinderd door het keurslijf van sluitende systemen of instituties die op alle vragen antwoorden hebben. Maar de behoefte aan samenhang en overzicht groeit, evenals het (oeroude) verlangen naar zingeving van het bestaan. Een gouden toekomst voor de school? Theo Kersten vindt van wel. "De laatste jaren zie ik zowel in het confessionele als het openbaar onderwijs een kentering in de frustraties en blokkades rond identiteit en levensbeschouwing. Er is een hernieuwde belangstelling op gang gekomen voor waarden en normen, nadat de nadelige gevolgen van het vacuüm om waardenvrij bezig te zijn, duidelijk zijn geworden. Leerkrachten vragen zich steeds vaker af: wat wil ik eigenlijk met mijn onderwijs, waartoe voed ik mijn leerlingen op, wat inspireert mij en wat houdt mij gaande? Respect en eerbied voor de eigenheid van ieder mens, van iedere leerling staat daarbij heel hoog in het vaandel. Daarom denk ik, dat we - ondanks of misschien wel dankzij de secularisatie - als het gaat om meer ruimte voor bezinning, rust en vierende momenten - op school gouden tijden tegemoet gaan."

SCHOOLTijd VIEREN

In het najaar verschijnt het boek *Schooltijd vieren*.

In dit boek beschrijft Theo Kersten onder andere, hoe je als school heel bewust en op een gestructureerde manier een aantal stappen kunt zetten om tot vieren te komen.

Bovendien gaat hij in dit boek uitgebreid in op de functie en betekenis van rituelen en verhalen.

In het laatste hoofdstuk werkt hij een groot aantal modellen uit voor vieringen rond typische schoolgebeurtenissen, vieringen die samenhangen met het ritme van het jaar, rond godsdienstige feesten, waarden en normen en rond maatschappelijke vraagstukken.

Het boek wordt uitgegeven door Damon, Postbus 223, 5680 AE Best, tel. (0499) 39 55 34